op de moeilijkheden der gemeente er in te bewilligen, dat hij zoolang niet optreedt in de bediening des Woords.

De verlangde helderheid is hierdoor nog niet verkregen.

De lucht blijft nog steeds bewolkt.

Vooral het eerste punt laat in het duister.

Natuurlijk kon de belofte van Dr Van Leeuwen om te zwijgen niet inhouden, dat hij over geheel Gen. 2 en 3 niet zal spreken.

Zijn gravamen raakte alleen de slang.

Die komt zelfs in Gen. 2 niet voor.

Het gaat over Gen. 3.

En dan alleen over de slang.

Daarover loopt bij Dr van Leeuwen het verschil van gevoelen.

De Synode vertrouwde, dat hij zijn gevoelen zou loslaten en haar beslissing aangaande de slang ten grondslag zou leggen aan wat hij in deze zou leeren.

Nu blijft, dat de classis genoegen neemt met iets, wat de Synode heeft uitgesloten.

Daartoe heeft vanzelf een classis niet het recht.

Het is alsof de classis het bezwaar tegen haar uitspraak ingebracht niet heeft begrepen.

Mogelijk is zij onverhoeds in een impasse geraakt, waar zij niet geschikt kan uitkomen.

Maar waarom dan zelf niet de zaak bij de e.k. Generale Synode aanhangig gemaakt.

Ook in het tweede punt is de vaste lijn zoek.

De classis heeft de schorsing van Dr van Leeuwen opgeheven of geadviseerd die op te heffen.

En nu herinnert de classis den kerkeraad van Harkema-Opeinde er aan, dat deze de bevoegdheid heeft om, wanneer hij meent, dat daartoe genoegzame grond aanwezig is, in vergadering met een genabuurden kerkeraad tot schorsing van Dr van Leeuwen kan overgaan.

Tenzij er nu nieuwe dingen aan het licht zijn gekomen, is zulk een uitspraak niet te verstaan.

De classis schijnt bij haar besluit of advies: schorsing opheffen te blijven.

De schorsing is dan ook opgeheven.

En toch wijst zij er den kerkeraad op, dat hij bevoegdheid heeft om weer tot schorsing over te gaan.

Wordt er zoo met Dr v. Leeuwen niet wonderlijk omgesprongen.

Ook over het laatste punt hangt een nevel.

Wij meenen gelezen te hebben, dat Dr van Leeuwen nog niet voor zijn gemeente optrad.

Nu adviseert de classis den kerkeraad desnoods met Dr v. Leeuwen te overleggen met het oog op de moeilijkheden der gemeente erin te bewilligen, dat hij zoolang niet optreedt in de bediening des Woords.

De formuleering van dit punt doet vraag na vraag rijzen.

Klaarheid en vastheid zijn hier zeer gewenscht.

Wij wenschen natuurlijk in het minst niet de classis Drachten ter verantwoording te roepen.

Maar de buitenwacht ligt op de loer.

En het is zoo goed, dat de pers wat er in de Gereformeerde Kerken geschiedt, verdedigen kan.

Wie spoedig aan licht helpt, helpt dubbel.

HEPP.

GEESTELIJKE ADVIEZEN.

't Op Zondag reizen van Predikanten.

Een broeder onderling klaagt er over, dat het onder de Predikanten in de streek waarin hij woont, hoe langer hoe meer gewoonte wordt, ter vervulling van vacaturediensten op den dag des Heeren van openbare vervoermiddelen gebruik te maken, ook als ter plaatse van hun dienst logies te hunner beschikking is, en geen huiselijke omstandigheden hen beletten des Zaterdagsavonds te komen en des Maandagsmorgens weer te vertrekken. Hij gevoelt zich daarover bezwaard, is van oordeel, dat deze gewoonte het zonder-noodzaak-reizen op Zondag bij de leden der gemeente in de hand werkt, en vraagt, wat daartegen te doen zij.

Reeds meermalen heb ik gezegd, dat ik altoos huiverig ben te antwoorden op vragen over het geoorloofde van dit of dat op den dag des Heeren.

Er is bij het 4de gebod, meer dan bij eenig ander, een breede zône, waarop het Woord Gods geen voor allen duidelijke beslissing geeft, d.w.z. waarop we elkanders christelijke vrijheid hebben te eerbiedigen.

Door vragen, of dit of dat in anderer doen al of niet geoorloofd is, loopen we daarom licht gevaar, eens anders christelijke vrijheid aan te tasten, en ons op te werpen tot eens anders wetgever en rechter.

En dit is geen minder-groote zonde, dan overtreding van het 4de gebod.

Daarbij komt, dat de tallooze vragen, die ik over de toepassing van gebod 4 ontvang, en die ik om haar onbeduidendheid dikwijls maar per particuliere correspondentie beantwoord, me hoe langer hoe meer doen vreezen, dat gebod 4 door zeer velen nog weinig wordt verstaan in zijn diep-geestelijke beteekenis, gelijk wij, gereformeerden, die toch samen in Zondag 38 van den Heidelberger belijden; dat het Joodsch-wettisch standpunt nog bij lange na niet onder ons overwonnen is; en dat niet weinigen gevaar loopen, in een wettisch dit-niet-doen en dat-laten, zelfs in een zielloos nietsdoen op Zondag, zich een goedkoop brevet van christelijke nauwgezetheid uit te reiken.

Deze dingen bedroeven en verontrusten.

Ze wijzen op gebrek aan diepgang en ernst in het christelijk leven.

Daarom zou ik wel wenschen, dat men mij met al zulke vragen van mag dit en mag dat wel, minder lastig viel.

Maar van de vraag van br. K. zeg ik dat niet.

Als ik, gelijk ik doe, mag aannemen, dat hij het verschijnsel, waarover hij schrijft, juist beschreef, dan betreur ik dat met hem en keur ik het even ernstig af als hij.

En om dezelfde redenen.

Want uit zijn schrijven verstaat ik, dat hij, allen arbeid op Zondag, dien de openbare dienst des Heeren eischt, geoorloofd en, meer dan dat, geboden acht; dat hij het ook geoorloofd en geboden acht voor een Dienaar des Woords, ter vervulling van een vacature-dienst, zoo hem geen andere weg openstaat, van een publiek Vervoermiddel gebruik te maken; en dat zijn bezwaar alléén geldt het doen van dit laatste, zonder gebiedende noodzakelijkheid.

En daarin sta ik geheel aan zijn zijde.

Als de Heere onder de oude Bedeeling door 't voorschrift van een dubbel morgen- en avondoffer de Sabbathstaak voor Priesters en Levieten tweemaal zoo zwaar maakte als op de overige dagen der week, kan onder de Nieuwe geen arbeid, zelfs niet het opzettelijk inleggen van een autobus-rit ten dienste van kerkgang of prediking, zonde in Zijn oogen zijn.

Maar — dan moet de noodzakelijkheid van dergelijken arbeid of van het gebruik maken ervan ook vaststaan.

Waar die noodzaak ontbreekt, wordt de arbeid of het gebruiken ervan niet door den dienst des Heeren geëischt, maar, ten behoeve van onzen lust of ons gemak, door onze eigene willekeur geschapen.

En daarmee zouden we voor onszelven de hand leggen op den dag, die niet van ons, maar die des Heeren is, en zouden we anderer arbeid niet in den dienst van God, maar in onzen eigenen dienst trekken.

Op zichzelf reeds een zonde tegen het 4de gebod; maar bovendien, zooveel dit publiekelijk geschiedt, ook een zonde tegen onze naasten, die we door ons voorbeeld ten kwade verlokken of in hun kwaad stijven.

En in een Dienaar des Woords, die méér dan iemand een voorbeeld voor anderen heeft te zijn, dubbel bestraffelijk.

Intusschen kan er nu weer verschil rijzen over de vraag, of het verrichten van een of anderen arbeid of het gebruik maken van anderer arbeid, al of niet noodzakelijk is.

Zóó stond het, naar ik tusschen de regels van zijn schrijven las, tusschen vrager en de Predikanten tegen wier doen hij bezwaar heeft.

En natuurlijk moeten we in zulke gevallen de uiterste voorzichtigheid betrachten.

Ook in dit opzicht mogen we ons eigen oordeel niet stellen tot wet voor een ander.

'k Zou daarom in gevallen als waarover vrager schrijft aanbevelen: in de eerste plaats persoonlijke broederlijke saamspreking met den betrokken Dienaar, en zoo die geen bevredigende uitkomst geeft, een onderhoud tusschen den kerkeraad en den Predikant.

Ik twijfel er niet aan, of langs dezen weg zal er een oplossing worden gevonden.

V. F.

LITERATUUR EN KUNST.

Noodige waarschuwing.

Tot de uitgaven, die we in den laatsten tijd ter bespreking in ons blad ontvingen, behoort ook een drietal bundels stichtelijke verzen, kort na elkaar verschenen. Gelijksoortig als ze zijn wat hun karakter betreft, kunnen ze in één artikel behandeld worden; maar bovendien zou ik ze samen willen noemen, omdat ik meen, dat in het vrijwel gelijktijdig verschijnen van drie zoodanige bundels aanleiding ligt tot een algemeene opmerking.

De bundels zijn: „Balsem voor Alsem", door Jo van der Stap [1]), „Des Nachts zal zijn lied bij mij zijn", door H. L. van Bruggen, [2]), „Mengeldichten" van Lea Wijnberg [3]).

Naar hun inhoud zijn de hier verzamelde verzen in enkele groepen te verdeelen: zulke, die uiting geven aan de zekerheid des geloofs en de rust van het geloovig vertrouwen; andere weer, waarin de behoefte leeft aan schuldvergeving en ervaring van Gods genade; verzen, die handelen over het gewijde gebeuren, dat herdacht wordt op de christelijke feestdagen; lyrische dichtjes eindelijk over verschillende onderwerpen, natuurindrukken, stichtelijke verzen van meer algemeenen aard of ook gelegenheidspoëzie, die verband houdt met eenig feit van den dag. Uiteraard is in den eenen bundel meer deze, in den anderen meer die groep vertegenwoordigd; de eerstgenoemde genres overwegen b.v. in den bundel van Van der Stap, en de laatst aangegeven soorten zijn het talrijkst in 't boekje van Lea Wijnberg. Maar in groote lijnen is toch de inhoud van elk der drie bundels van het hier omschreven karakter en ook is de toon steeds die van stichtelijke „poëzie".

Overeenkomst vinden we ook hierin, dat in ieder boekje in een kort voorwoord elke literaire pretentie wordt afgewezen. Twee van de drie bundels gebruiken zelfs dezen zelfden term, de derde drukt dat uit met te spreken van „schamele dichtjes". De bedoeling is naar de formuleering van Van Bruggen, „zielen te stichten" of, nog eenvoudiger door Lea Wijnberg aangegeven: „een oogenblik van vreugde en ontroering" te brengen.

Van deze mededeelingen, die bepaaldelijk tot den recensent gericht zijn, nemen we gaarne nota. En we willen ook wel erkennen, dat eenvoudige, stichtelijke dichtjes hun verdienste kunnen hebben, inzooverre ze binnen ieders bereik liggen en voor ieder bevattelijke gedachten dragen. In dat verband kan b.v. gewezen worden op onderscheidene verzen van de predikant-dichters der vorige eeuw, Hasebroek, Beets, Ter Haar, Ten Kate, e.d. die tot den eenvoudigen lezer spreken en veelal werkelijk „zielen stichten". Zelfs kunnen we verder gaan en zeggen, dat de christelijke kunst het eenvoudig-stichtelijke element niet missen kan, wil ze aan haar hooge roeping beantwoorden.

Wat er alzoo goeds in de bedoeling ligt — ik stel dat uitdrukkelijk voorop — willen we gaarne alszoodanig aanvaarden. Het is zeker de taak van de christelijk-literaire critiek op het goede in christelijke boeken en verzenbundels te wijzen en waardeering krachtig te bepleiten. In betrekking tot het artikel, dat ik enkele weken geleden schreef over onrechtmatige critiek, zij dit nog eens opzettelijk herhaald. In een bundel als „Balsem voór Alsem" erken ik b.v. uit die overweging een zeker waardeelement.

Maar — en hier kom ik tot de opmerking, die ik meen te moeten maken — ook aan simpele, eenvoudige, schamele en wat dies meer zij, stichtelijke versjes mogen en moeten toch zekere eischen gesteld worden. Een verklaring, dat geen enkele literaire pretentie den dichter drijft, is op zichzelf niet een argument om wat dan gebracht wordt zonder meer te waardeeren. Juist als we voor wat de christelijke kunst brengt een verdiende erkenning opeischen, moeten we vermijden, dat, wat uiterlijk iets heeft van christelijke proza- of verskunst en intusschen den toets van de meest milde critiek niet kan doorstaan. Ook aan eenvoudige stichtelijke versjes, die geen literaire pretenties hebben, mag als voorwaarde worden gesteld, dat ze niet in rijmelarij op een stichtelijk thema ontaarden en om het rijm gewrongen woorden of zinsconstructies vertoonen. De tijd, dat iets goed geacht wordt als het maar stichtelijk is in zijn woorden of gedachten, is voorbij en de Christelijk-literaire critiek, die tegen deze meening steeds zich verzet heeft, mag de winst, die zij ten dezen behaald heeft, niet weer laten verloren gaan. Zij wenscht nimmer de ethische zijde van het literatuurvraagstuk uit het oog te verliezen, en mag dat wat ethisch verwerpelijk is niet anders dan onvoorwaardelijk afwijzen, maar ze handhaaft aan den anderen kant ook het aesthetische als een waarde-factor, waarmede zij bij de bepaling van haar oordeel heeft rekening te houden. Deed ze dat niet, dan zou ze het wezen der christelijke kunst aantasten. 't Is de verdienste van een vorig geslacht van christelijke essayisten, dat ze die overtuiging hebben gevestigd.

Het is m.i. noodig, deze opmerking te maken, nu in betrekkelijk korten tijd drie verzenbundels uitgegeven werden, die aan de bovengenoemde eischen niet voldoen. De eene bundel is zeker beter dan de andere, maar ik wil de zaak los maken van elken schijn van „scherp-toegespitste" „aftakelende" critiek en dus niet de gebreken van één bepaalden bundel accentueeren. Van alle drie geldt het oordeel, dat veelal aan een vlot en gemakkelijk rijm de zuiverheid van gedachte en vorm is ten offer gevallen en meer dan één vers is niet anders dan rijmelarij. Dat het dan stichtelijke rijmelarij is maakt de zaak voor christelijk-literair besef niets beter, want te meer komt daardoor het streven naar waarlijk christelijke kunst in discrediet. Deze draagt immers dezelfde gedachten uit en wordt dan maar al te licht om haar gelijksoortigen inhoud met zulk bastaard-werk vereenzelvigd.

Met deze uitdrukking bastaardwerk bedoel ik niet een kleineerende qualificatie van dit soort van bundels te geven; ik denk daarbij aan de oorspronkelijke beteekenis van: niet echt. En dat juist is het groote bezwaar tegen zulk werk, 't is niet echt. Verzen, die geen „literaire pretentie" hebben, die dus niet bedoeld zijn als kunstuiting, kunnen niet echt zijn: want wat een vers is, dat wil zeggen, wat voldoet aan de technische voorwaarden en de inhoudseischen van een vers, is poëzie en poëzie is kunst. Een echt vers moet dus kunst zijn en kan niet zonder literaire waarde wezen. Derhalve zijn „verzen", waarvan te voren verklaard wordt, dat ze zonder literaire pretentie zijn, geen verzen in den eenig juisten zin van 't woord, maar bastaardwerk: dingen, die het uiterlijk hebben van iets, waarvan ze het wezen missen.

[1]) Uitg. Jan Haan, Groningen.
[2]) Uitg. P. van der Kamp, fa. B. v. d. Land, Amsterdam.
[3]) Uitg. N.V. Boek-, Courant- en Handelsdrukkerij, Arnhem.

En wanneer dan christelijke gedachten in zulk een vorm worden gepubliceerd, en, kort na elkaar, meer dan een verzameling verschijnt van zoodanige rijmen, is het gevaar niet denkbeeldig, dat de werkelijk christelijke kunst, die echte verzen tracht te brengen, daaronder lijden zal. Want gemakkelijk ontstaat dan het idee, dat allerlei rijmelarij over stichtelijke stof in onzen christelijken kring wordt aanvaard als stichtelijke poëzie en dus christelijke verskunst een inferieur soort van dichten is, goed, omdat ze stichtelijk is.

Tegen dat valsche begrip, dat langen tijd heeft geheerscht, zijn onze oudere christelijke essayisten en dichters krachtig opgekomen, in woord en voorbeeld (ik denk aan Seerp Anema, Laurens en Jacq. v. d. Waals, Geerten Gossaert, Willem de Merode e.d.). En wanneer dan door bundels als die, welke thans in het geding zijn, opnieuw aan die verkeerde voorstelling voet gegeven wordt, is het m.i. noodig, op dat dreigend gevaar te wijzen. Het is waar, wat elders werd beweerd, dat onze christelijke kunst een zware kamp te voeren heeft tegen gebrek aan erkenning, niet slechts van buiten-af, maar ook wel in eigen kring — des te meer reden is er dan, om te waken tegen zeker goed bedoelde, maar in hun verschijnen toch foutieve uitgaven van christelijke gedachten-op-rijm.

Enkele aanhalingen uit de verschillende bundels mogen argumenteeren, wat ik zei. Ik verneld daarbij niet welken bundel ik citeer, omdat — ik herhaal het — 't mij niet te doen is om „aftakeling" en gemakkelijken buit.

Een strophe als deze:

> Maar 't aller onbegrijp'lijkst'
> Het wonderbaarste is:
> Mijn engel is de Uwe
> Uw God de mijn', gewis.

moet door geforceerde weglating van lettergrepen en een achteraanhinkend rijmwoord in den maat gehouden worden (een maat, die niet eens zuiver is) en is daarom rhetoriek van de slechtste soort.

Niet minder wankel van vorm zijn regels als deze (bij gelegenheid van haar verjaardag aan een moeder gewijd):

> Gaan de stormen van dit leven
> Over Uw onschuldig hoofd,
> 't Moedig hart zal U niet beven,
> Daar ge in Uw Heer gelooft!
>
> Geve God, dat lang nog beiden,
> Gij en Vader, Uw hulp en kracht,
> Ons moogt leeren, ons moogt leiden
> Tot Hem, die U samen bracht.

Men lette er eens op, hoezeer hier alles om het rijm draait, zin, rhytme, inhoud, gedachte verwrongen worden, om toch maar rijm te krijgen. Maar waarom dan toch zulke goede en sympathieke gedachten niet in eenvoudig proza geschreven in plaats van in aan alle techniek gespeende rijmaanrijging?

Een ander voorbeeld. In een der bundels vinden we deze twee strophen:

> De vossen hebben immer
> Een hol, de vogels 't nest!
> Maar Hij, de Christus, nimmer
> Een plaats der rust, ten lest!
>
> O Koning, veel verdragen —
> Dat kunnen wij nog niet.
> Houd maar ons oog geslagen
> Op wat Gij deedt en liet!

Ook hier weer: rijm de hoofdzaak, maar dan ten koste van de gedachte en ten koste van de taal. En niet anders is het met regels als:

> Of wie zal zeggen, waarheen gaat
> De ziel, die voor de doodspoort staat
> Wie weet, waarheen dat doodsdal leidt
> Dat al te graag zijn prooi verbeidt.

of:

> opdat zich in dat bloeien
> ons hart naar boven heft

of:

> maar vreezen laat mij dan toch niet
> omdat mijn oog op Jezus ziet....

En de stop-syllabe wordt te veel gebruikt, dan dat nog eenige waarde kon liggen in een viertal regels als deze:

> O Vader, maak stille
> Maak stille mijn ziele
> Opdat, naar Uw wille
> 'k Beruste en kniele.

Het kost niet de minste moeite aan deze citaten zooveel als de lezer belieft toe te voegen. Op elke bladzijde schier vindt men mislukte zinnen, vorm- en taalonzuiverheden, rijmdwang e.d., altemaal voor de hand liggende bewijzen, dat het den makers dezer „verzen" aan technische kennis van versvorm en van taal ontbreekt, dat deze stichtelijke rijmen gemaakt zijn, in elkaar gezet en niet, wat voor poëzie eisch is, zijn ontstaan.

Precies hetzelfde geldt voor de niet stichtelijke rijmsels, natuurlijk, want ze zijn op gelijk raam geborduurd. En dan zijn deze nog minder te aanvaarden dan de eerste, want hier missen we de sympathie voor de goede bedoeling, die ten aanzien daarvan nog tot zekere welwillendheid stemt. Bovendien vermeerderen ze nog het gevaar, dat ik noemde, want te eer zal men door hun aanwezigheid in en samenvoeging tot een bundel gaan meenen, dat hier de christelijke dichtkunst met de proeven van haar kunnen voor het voetlicht treedt.

Een woord van waarschuwing is op grond van dit alles noodig, naar ik meen, en dat vooral wegens de snelle opvolging van zoodanige bundels. Zoo moeten we niet voortgaan, zal niet de opbloeiende christelijke kunst smadelijk versterven. We moeten voorwaarts en niet tot het ouderwetsche, dat sinds lang (en terecht) heeft afgedaan, terug. De tijd van stichtelijke rijmen en mengeldichten is voorbij; we hebben behoefte aan christelijke kunst, aan verzen, die de christelijke gedachten dragen in een technisch zuiveren vorm en uitspreken in behoorlijk Nederlandsch.

Met uitgaven als deze, hoe goed misschien ook bedoeld, winnen we niet, maar verliezen we. Want ze brengen de stichtelijke poëzie weer in de sfeer van gemakkelijke rijm-vaardigheid op een cliché-thema. En het was juist de winst der latere jaren, dat we die sfeer te boven gekomen waren!

Bovendien, van een dezer bundels geldt althans het oordeel, dat hij een verzameling van proeversels is. En waarlijk, onze christelijke kunstenaars hebben betere erkenning verdiend, dan naar zoodanige, soms onbeholpen, proeversels gemeten te worden, zooals haast zeker het geval zal zijn tengevolge van den „schijn" waarmee wordt geëtaleerd. Een heel voorzichtig kweeken zal hier beter zijn dan dit geheel ontijdig willen oogsten.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK.

Thomas à Kempis, De Navolging van Christus, vertaald en ingeleid door Dr B. Wielenga. (Delft, Boekhandel en Drukkerij W. D. Meinema, 1926.

Wanneer we het woord „wereldberoemd" met betrekking tot een of andere zaak gebruikt vinden, maakt dat doorgaans min of meer den indruk van een cliché, een woord, dat een algemeene beteekenis heeft gekregen, zonder dat men die zich eigenlijk realiseert. In zijn werkelijke kracht echter geldt het van het boek, waarover we in dit artikel handelen „De Imitatione Christi" van Thomas à Kempis. Dr Wielenga noemt het „na den Bijbel het meest gelezen boek ter wereld" en kan zich daarbij beroepen op meer dan 10.000 uitgaven en vertalingen, die in den loop der eeuwen van deze Imitatio verschenen zijn. Zoowel onder Roomschen als onder Protestanten van alle geslachten is het gelezen en vereerd en in alle beschaafde landen is het bekend geworden. Van zulk een boek mag daarom met recht worden gezegd, dat het wereldberoemd is.

Dien roem dankt de „Imitatio" allereerst aan de beteekenis, die het had voor de zoekende ziel van alle tijden. Maar daarnaast toch ook aan de plaats, die het inneemt in de historie, aan de zeer bijzondere positie, waarin het staat als verschijnsel van den tijd in welken het verscheen.

Men weet, dat het conflict tusschen den Franschen koning Philips IV den Schoone en Paus Bonifacius VIII, dat in het begin der 14de eeuw uitbrak, leidde tot de z.g. „Babylonische ballingschap van het Pausdom", dat is tot de afhankelijkheid van den op Fransch gebied (te Avignon) gezetelden Paus. Het Pausdom was weinig meer dan een werktuig van de Fransche politiek en bij deze positie raakte het pauselijk hof door kuiperij en verwereldlijking steeds meer in verval. Terugkeer naar Rome leek het eenige middel tot verheffing en Paus Gregorius XI bracht haar tot stand. Maar in plaats van een beteren ontstond daardoor een nog veel ernstiger toestand: de franschgezinde kardinalen weigerden den te Rome gezetelden Paus te erkennen en kozen een nieuwen Paus, die zich weer te Avignon vestigde. Zoo waren er twee pausen, die elkaar tegenwerkten, zelfs vervloekten. Men noemt dezen toestand het pauselijk schisma (1378—1429).

Begrijpelijkerwijze gaf dit groote verwarring en werkten de jammerlijke verhoudingen door, niet slechts tot de kringen der geestelijkheid, maar verder, ook tot het volk. Het volslagen gemis aan tucht leidde onder de eersten tot verwereldlijking, overdaad en machtsmisbruik, terwijl het volk steeds meer van de kerk en hare dienaren vervreemdde en in gedrag en handeling met de kerk niet meer rekende.

Van vele zijden trachtte men verbetering aan te brengen. Daar waren allereerst de mannen van de Universiteit te Parijs (d'Ailly, Gerson, Nic. van Clemanges) die naar reformatie streefden „in hoofd en leden". Ze brachten belangrijk werk tot stand (de reformatorische conciliën, die aan het schisma een einde maakten), maar tastten het kwaad niet aan in zijn wortel: den verkeerden geest en bereikten dus het groote doel, algeheele verbetering van den toestand, niet.

Daar waren voorts reformatorische monniksorden (Camaldulensers, Cisterciënsers, Cluny-acensers), maar ook zij konden het diep doorgedrongen bederf van de geestelijkheid niet wegnemen, al hadden ze stellig hun beteekenis.

Daar waren eindelijk bewegingen onder het volk, sectarische stroomingen min of meer (Flagellanten, Lollarden), maar ze hadden veelal niet meer dan plaatselijken en tijdelijken invloed.

Er was behoefte, ernstig streven ook, naar verbetering, maar men zocht die in het uiterlijke, in het feitelijke en bleef daardoor in zijn resultaten zeer beperkt: den eigenlijken oorzaak: verval van het geestelijk leven peilde men niet en daardoor bleef het kwaad voortwoekeren.

De eersten, die den werkelijk-reformatorischen weg zagen, waren de mystici, Meester Eccart, Suzo, Tauler, Ruusbroec e.d. Zij legden den nadruk op het persoonlijke, op de persoonlijke gemeenschap van de ziel met God en de innerlijke aanschouwing en bespiegeling (contemplatio). Hun spoor volgend, traden pl.m. 1380 de „Broeders des Gemeenen levens" op, geestelijken en leeken, die zonder geloftenband samen woonden en samen arbeidden in hun fraterhuizen. Ze legden zich toe op het onderzoeken van Gods Woord, het onderwijzen der jeugd, het prediken in de landstaal voor het eenvoudige volk. Grooten invloed hebben zij geoefend naar alle zijden en meer dan eenige andere beweging heeft de mystiek in haar beste vertegenwoordiging het werk der groote Reformatoren voorbereid.

Tot deze mystici, tot de broeders des gemeenen levens nu heeft ook behoord de Windesheimer monnik Thomas à Kempis, die in het midden der 15e eeuw in zijn kracht was (hij stierf in 1471). En in zijn boek „De Imitatione Christi", dat wel „het meesterwerk der mystiek-devote literatuur" genoemd is, gaf hij uiting en vorm aan de diepste gedachten der mystiek. En, omdat daarin gevonden werd de bevrediging van veler behoefte, was het, dat dit in zichzelf zoo eenvoudige boekje zoo grooten invloed geoefend heeft op den eigen tijd van den Schrijver. Zonder twijfel is Thomas à Kempis een der voorloopers geweest van de Hervorming, in dien zin dan, dat hij in de harten der menschen mede gestrooid heeft het zaad, dat straks, in zijn ontkieming, voeren zou tot de Reformatie der kerk. Van de Hervorming in historischen zin moge hij geen wegbereider zijn, zooals Dr Wielenga terecht aantoont, het werk der Reformatoren wortelt toch mede in den bodem, die hij heeft toebereid.

Dat is de plaats, die Thomas à Kempis' werk inneemt in de historie.

En voor alle latere geslachten heeft het zijn waarde behouden, omdat, naar Dr Wielenga het zegt, „Thomas den lezer meeneemt naar het heilige der heiligen, waar de ziel vernacht in het goede", omdat het zuiver en echt is in de beoefening van de gemeenschap met den levenden God, omdat het loutert, verdiept, verrijkt.

Van deze „Imitatio" nu gaf Dr B. Wielenga een nieuwe bewerking, een „proeve" van vertaling naar de methode der Statenvertalers, met duidelijke aanwijzing van de aanvullingen op den grondtekst en handhaving van het aesthetisch, rithmisch taalschoon, met korte verklaringen voorts aan den voet der bladzijden.

Aan dit met piëteit verrichte werk doet Dr Wielenga een inleiding voorafgaan, waarin hij handelt over de waardij van Thomas' boekje in 't algemeen. Daarbij verzuimt hij niet op de fouten van Thomas' beschouwing te wijzen: dat de rechtvaardigmaking te veel op den achterground treedt en het werk der heiligmaking eenzijdig wordt gezien, te weinig als in Christus' genoegdoening verzekerd; dat hij te veel zich verdiept in het ethisch volgen van Jezus en de taak der navolging daardoor al te zeer los stelt van Christus' borgtochtelijk offerwerk; dat hij op het zondebegrip niet voldoende den nadruk legt en daardoor eenzijdig komt te staan tegenover de verlossingsleer, die door het zondebegrip wordt beheerscht. Dit alles heeft voor den lezer zijn gevaren: niet denkbeeldig is het gevaar van werkheiligheid eenerzijds, het gevaar der kleineering van vrijmoedigheid aan den anderen kant, terwijl ook de „Imitatio" aan „de gezonde beschouwing van het Christendom ten opzichte van de natuurlijke goederen en plichten des levens in den weg kan staan". En deze gevaren zijn niet te onderschatten met name voor onzen tijd, aan welks onbeslistheid en weekmystiek christendom de geest der Imitatio in het gevlei komt.

Maar daartegenover staan de groote deugden van het boekje: het waarlijk superieure van zijn toon, de echte vroomheid van zijn gedachten, de diepe zin van zijn woorden. En dan vooral het waarlijk godsdienstige van zijn beschouwing der navolging, van beteekenis vooral voor dezen tijd, die „het vraagstuk van de navolging meer als een cultureel dan als een godsdienstig probleem" behandelt.

Zoo ingeleid, geeft Dr Wielenga dan zijn nieuwe vertaling, die overzichtelijk is door aanduiding in kopletters van het behandelde onderwerp, en instructief door de vele verklarende toevoegingen en nadere begripsomschrijvingen. En de vertaling zelf is, zooals we van Dr Wielenga kunnen verwachten,